

ЖИТТЄВА ТА ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ

У статті розглядаються основні чинники розвитку особистості студента, формування його життєвої та професійної компетентності; характеризуються особливості застосування компетентнісного підходу у вищій школі.

Ключові слова: освіта, компетентнісний підхід, студент, розвиток особистості, життєва та професійна компетентність.

В. Хабайлюк. Жизненная и профессиональная компетентность студентов. В статье рассматриваются основные факторы развития личности студента, формирование его жизненной и профессиональной компетентности; характеризуются особенности применения компетентностного подхода в высшей школе.

Ключевые слова: образование, компетентностный подход, студент, развитие личности, жизненная и профессиональная компетентность.

V. Khabailiuk. Life and professional competence of students. The article reviews the main factors of the individual student, the formation of his life and professional competence; characterized by features of qualified approach in higher education.

Keywords: education, competency building approach, student, development of student, life and professional competence.

Мета: розглянути особливості компетентнісного підходу у вищій школі; охарактеризувати складові життєвої та професійної компетентності студентів.

Постановка проблеми. Глобальна криза у сфері освіти пов'язана з використанням методів, принципів та способів передачі знань ще попередньої індустріальної епохи. У міру того, як змінюється суспільство, удосконалюються технології виробництва, змінюються вимоги до освіченості, необхідних професійних і практичних навичок. Нині виражена тенденція до постійних перемін, швидкого старіння знань, тому продуктивність

праці більше залежить не від засвоєних спеціальних знань, а від умінь орієнтуватися в новій інформації, ініціативності, уміння приймати самостійні рішення.

На сучасному етапі розвитку вищої освіти в Україні постало завдання практичного реформування навчально-виховного процесу, реального наближення освіти до замовлення соціуму та створення умов для розвитку й самореалізації кожної особистості.

Аналіз досліджень і публікацій. Nelson Mandela (1918–2013) стверджував: "Освіта – це найпотужніша зброя, яку ти можеш використати, щоб змінити світ". За даними ЮНЕСКО, рівень поширення вищої освіти в Україні серед населення віком від 25 років складає 38 відсотків.

На думку Кена Робінсона, у сучасному мінливому світі необхідною складовою життєвого успіху є творчий підхід та інноваційне мислення [1]. Система освіти застаріла, бо продовжує готувати вихованців, пригнічує таланти дітей та виховує невдах. Раніше вона представляла собою лінійний процес підготовки до трудового життя, накопичення відповідних знань, умінь і навичок. У ХХІ столітті – це складна процедура культивування природних здібностей молоді, її творчого та інноваційного потенціалу [1, 25].

Упровадження компетентнісного підходу є невід'ємною складовою сучасної інноваційної парадигми освіти. А. Кусжанова [2] виділяє п'ять її моделей: освіта як формування наукової картини світу; освіта як професіоналізація; освіта як формування культури розумової діяльності; освіта як підготовка до життя; концепція безперервної освіти.

Проблему реалізації компетентнісного підходу в освітньому процесі досліджували І. Бех, І. Зимняя, Н. Побірченко, О. Пометун, О. Онопрієнко, О. Овчарук, В. Нишета та інші.

І. Бех зазначає, що компетентнісний підхід виступив освітньою відповіддю на актуальні потреби сучасного суспільства, особливо ринку праці [3]. Методична реалізація компетентнісного підходу у вищій школі пов'язана з використанням таких педагогічних засобів, які забезпечували б синтез набутих навчальних знань і умінь та способів практичної діяльності.

Н. Побірченко порівнює категорію "компетентнісний підхід" та традиційну для нашої освіти поняттєву триаду "знання – уміння – навички" і доводить, що вони взаємопов'язані [4]. Авторка розглядає компетентнісний підхід як засіб оновлення змісту освіти, що посилює її практичну орієнтацію, забезпечує здатність випускника відповідати новим запитам ринку, мати відповідний потенціал для практичного розв'язання життєвих проблем, гарантує високий рівень і результативність підготовки спеціаліста. До особливостей даного підходу у вищій школі можна віднести: визнання компетенцій як кінцевого результату навчання; перенесення акцентів з поінформованості студентів на їх уміння використовувати інформацію для вирішення практичних проблем; студентоцентрированість спрямованість навчання; націленість фахової підготовки на майбутнє працевлаштування випускників [4, 29].

О. Пометун звертає увагу, що поняття компетентності охоплює не тільки когнітивний та операціонально-технологічний складники, а й мотиваційний, етичний, соціальний та поведінковий. Воно містить результати навчання (знання й уміння), систему ціннісних орієнтацій, звички [5, 15].

Основними концептуальними засадами компетентнісного підходу в освіті, на думку О. Онопрієнко, є системність, синергетичність, ефективність усіх ланок освітнього процесу, комплексність, ситуаційна проблемність, життєтворчість, акцентування уваги на результатах освіти в контексті формування здатності людини адекватно діяти в різних проблемних ситуаціях [6].

І. Зимняя [7, 23] характеризує комплекс ключових компетентностей і розмежовує три основні групи: компетентності стосовно себе як особистості; компетентності стосовно взаємодії з іншими людьми; компетентності стосовно діяльності людини в усіх її видах і формах.

Життєва компетентність, на думку В. Нишети, виступає необхідною психологічною умовою повноти самореалізації особистості й досягнення нею вершин свого самоздійснення [8, 2]. Автор підкреслює, що випускник із сформованою життєвою компетентністю – це людина: знавець (сприймає знання як

цінність, пізнавально активний, знає норми поведінки й виконує їх); полікультурна (готова й здатна сприймати різні культури, готова й спроможна взаємодіяти з представниками інших культур, толерантна); соціальна (спроможна вирішувати соціальні проблеми, здатна до самореалізації, комунікації, соціальної адаптації); творча особистість (здатна до життєстійкості, життєтворчості, з розвинутою культурою самопрояву, рефлексивними здібностями, здатна до творчого перетворення себе) [8, 7].

У ХХ ст. освічена людина вміла читати, писати, виконувати основні арифметичні операції. Домінуюча модель освіти ґрунтувалася на передачі знань від вчителя до учня. Ідеалом освіти був великий обсяг засвоєних знань і наукова ерудиція: "Хочу все знати". Здавалося, що це можливо. Варто лише постаратися. Технологічну основу постіндустріального суспільства складають інформація, новітні інформаційні технології, наукові дослідження, "епоха знань". Основною вимогою навчального процесу стає активність студента, уміння читати критично, писати переконливо, мислити логічно, вирішувати складні математичні й наукові завдання.

Виклад основного матеріалу. Сучасне інформаційне суспільство пропонує безліч різнотипних, часто прямо протилежних варіантів та моделей поведінки, серед яких молода людина повинна зробити свій відповідальний та свідомий вибір. Нові технології, винаходи змінюють розвиток усіх галузей, економічний потенціал країн і ринок праці. У непередбачуваному та нестабільному соціумі для людини важливо вміти адекватно і швидко реагувати на зміни ситуації, створювати власну позитивну стратегію свого життя, досягати успіху і зберегти психологічне благополуччя в умовах складної дійсності. Використання ресурсів позитивного і творчого мислення особистості виявляється в його позитивно оптимістичній спрямованості на пошук оптимальних та нестандартних способів розв'язання життєвих, навчальних і професійних проблем, що сприяє успішності людини в усіх сферах.

Центральне новоутворення юнацького віку – соціальне та особистісне самовизначення, підґрунтям якого є потреба зайняти внутрішню позицію дорослого, усвідомити себе повноцінним членом суспільства, зрозуміти своє місце і призначення в житті, проявити себе та свої можливості. Протиріччя між різким зростанням вимог сім'ї, навчального закладу, суспільства до особистості студента, його творчих потенційних можливостей, самостійності мислення і його мо-

ральною готовністю їх виконати, рівнем досягнутої психічної та соціальної зрілості виступає провідним рушієм психічного розвитку.

Соціальний статус студента передбачає значне розширення (порівняно з попереднім шкільним етапом) сфери навчання, спілкування і діяльності. Він усвідомлює свою приналежність до нового колективу, входить до широкого кола суспільних, політичних, юридичних, професійних та інших відносин. Завдяки цьому в молодій людині розширюється світогляд, формується характер, будуються реальні життєві плани, зростають відповідальність та вимогливість до себе. Студент намагається знайти своє місце в житті відповідно до власних уподобань, інтересів та можливостей. Вплив батьківської сім'ї залишається значним у багатьох сторонах його життя: матеріальне становище, соціальний статус, підтримка, очікувані перспективи в майбутньому.

Мета вищої освіти – забезпечення умов для повноцінного інтелектуального, соціального та морального розвитку людини. Розвиток студента відбувається завдяки цілеспрямованому, систематичному й безперервному процесу удосконалення розумової, психічної, фізичної і професійної діяльності за допомогою відповідного навчального матеріалу, доцільного впливу та адекватної організації навчально-виховного процесу.

Одним із недоліків системи вищої освіти в Україні є слабка практична підготовка студентів і заформалізований зміст навчального процесу. Роки, проведені у стінах навчального закладу, докладені зусилля на отримання академічної освіти та диплом університету з хорошими оцінками не гарантують молодим людям професійних досягнень, успішної кар'єри, фінансового благополуччя чи життєвої самореалізації. Виникає парадоксальна ситуація: чим більше знаєш, тим менш упевнений у собі і тим менше здатен думати самостійно.

Упровадження компетентнісного підходу має на меті практичне реформування навчально-виховного процесу, реальне наближення освіти до замовлення соціуму, подолання розриву між сучасними технологіями виробництва і освітою, ринком праці та навчальними закладами. Необхідними є індивідуалізація навчання, створення умов для розвитку й самореалізації кожної особистості. Компетентнісний підхід спрямований на саморозвиток і самовиховання студента, уміння самостійно осмислювати різні поняття, правила, теорії, формування пізнавальних, комунікативних, організаційних умінь, креативного способу мислення.

Перспективи розвитку вищої освіти

передбачають поступовий перехід від пояснювально-репродуктивного стилю викладання до активних та інтерактивних методів навчання: мозковий штурм, проекти, круглий стіл, ділова гра, семінар-дискусія, індивідуальне творче завдання тощо. Використання знань на практиці сприяє більш цілісному уявленню про світ та його взаємозв'язки.

Компетентність означає загальну здатність молодій людині до професійної праці й успішної життєдіяльності, що ґрунтується на здобутих знаннях, умениях, досвіді та цінностях, здатність до продуктивного здійснення життя як індивідуального життєвого проекту. Протягом навчання компетентність студента зростає через засвоєння спеціальних та загальнокультурних знань, оволодіння різними практичними методами роботи, успішне вирішення різноманітних навчальних і життєвих проблем, ознайомлення з різними соціальними ролями.

Ключові компетентності особистості:

- компетентності стосовно себе як суб'єкта життєдіяльності (збереження свого фізичного і психічного здоров'я, самоповага, розуміння свого місця в житті, володіння соціально-правовими основами поведінки в громадянському суспільстві, самовдосконалення та саморозвиток, прагнення до успіху, постановка адекватних життєвих цілей);

- компетентності стосовно взаємодії з іншими людьми (соціальна відповідальність, навички ефективного спілкування, уміння налагоджувати близькі та ділові взаємини, суспільний інтерес, уміння вибирати адекватні способи взаємодії з різними людьми залежно від ситуації, самоконтроль поведінки);

- компетентності стосовно діяльності в усіх її видах (навчання, хобі, спорт, професія, усі практичні вміння і досвід).

Життєва компетентність розвивається на основі всього життєвого досвіду людини. Це інтегральна властивість особистості, що включає розумові, емоційні, психологічні й духовні якості, ціннісні орієнтації, мистецтво жити, запорака життєстійкості та життєздатності особистості.

Професійне самовизначення є одним із найважливіших кроків у житті молодій людині, що за сприятливих обставин направляє її подальший шлях до актуалізації свого "Я", кар'єрних успіхів, матеріального благополуччя, досягнення зрілості, вищих рівнів професіоналізму й майстерності. На жаль, домінуючим мотивом вступу до ВНЗ в українських студентів залишається бажання "отримати диплом", "мати вищу освіту", страх перед безробіттям без усвідомлення конкретних професійних перспектив. Професіоналізація розвитку особистості сту-

дента передбачає поглиблення інтересу до обраної професії, формування необхідних знань, умінь і навичок, підвищення професійної самостійності та відповідальності, прагнення до самоствердження в праці.

Професійна компетентність людини є складовою життєвої компетентності, чинником соціального розвитку особистості та одним із показників психічної зрілості.

Структура професійної компетентності:

- професійні знання і професійне мислення;
- відповідні вміння і навички, практичний досвід використання знань у конкретних ситуаціях;
- особистісні якості (професійна творчість, зацікавленість у результатах своєї роботи, позитивна мотивація, ініціатива, прагнення до професійної самореалізації).

Бути компетентним – значить уміти мобілізувати в даній ситуації набуті знання і досвід. Компетентність не може бути ізольована від конкретних умов її реалізації. Показником освіченості виступає не тільки засвоєння певного обсягу знань, а й здатність молоді використовувати їх у реальних умовах, аналізувати нову інформацію, самостійно приймати рішення, виконувати певні професійні й соціальні функції. Розвиток професійної спрямованості студентів пов'язаний із процесом становлення особистості, усвідомленням власних ціннісних переконань, формуванням життєвих перспектив, самоефективністю й очікуваннями щодо професійної кар'єри.

Результат освіти – це компетентність особистості, швидше, вимоги до самої людини, а не до її знань. Компетентність виступає як поєднання психічних якостей, що дозволяють людині діяти самостійно та ефективно, виконувати конкретні трудові функції, творчо застосовувати знання та вміння, адекватно взаємодіяти в соціумі та професійному оточенні.

Сьогодні в Україні значна частина випускників ВНЗ не працює за спеціальністю, що теж є серйозною проблемою. Відомий американський соціолог та футуролог Елвін Тоффлер писав: "В ХХІ столітті безграмотним буде не той, хто не вмів читати і писати, а той, хто не вмів вчитися, доучуватися і переучуватися".

Актуальним стає завдання вищої освіти – сформувати у студента не тільки певні професійні знання й уміння, а набуття людиною набору універсальних компетентностей, необхідних для діяльності в різних сферах суспільного життя. Рада Європи визначила п'ять груп ключових компетентностей, які в процесі

навчання має опанувати молодь:

1. Політичні й соціальні компетентності.
2. Здатність до життя в багатокультурному й багатонаціональному суспільстві.
3. Володіння усним і писемним спілкуванням та іноземними мовами.
4. Компетентності, пов'язані з виникненням інформаційного суспільства: володіння новими технологіями, уміння їх застосовувати.
5. Безперервна освіта протягом усього життя.

Непередбачуваність і невизначеність нашого життя вимагають уміння постійно змінюватися, удосконалюватися, швидко адаптуватися. Найголовніше, чого треба навчити студентів, – це різноманітності ідей. Нові форми праці та сучасні технології ґрунтуються на високому рівні спеціальних знань, інноваційному мисленні та творчості.

Можна виділити основні "навички майбутнього", які допоможуть молодим людям досягнути успіху в сучасному світі:

1. Творчий, інноваційний підхід до проблем.
2. Нестандартне мислення, здатність визначати глибинний і прихований смисл.
3. Практична спрямованість, продуктивність та ефективність рішень.
4. Проектний спосіб мислення – уміння розробити проект, сформулювати цілі, утілювати інновації на практиці, досягнути бажаного результату.
5. Соціальний інтелект, уміння працювати в команді.
6. Міжкультурна компетентність – уміння співпрацювати з представниками усіх народів і культур, урахувати культурні відмінності.
7. Вільне користування новими інформаційними технологіями, віртуальна співпраця.
8. Гнучкість та адаптивність людини, готовність постійно вчитися.
9. Самостійність суджень, критичність, здатність протистояти авторитетам.
10. Здатність працювати в умовах невизначеності, непередбачуваності й ризику.
11. Організаторські та лідерські навички, прийняття рішень, відповідальність за них.
12. Повноцінна особистісна та життєва самореалізація.

Навчальні заклади мають створювати певне інтелектуальне та культурне середовище, де взаємодіють науковці, викладачі, студенти, виробники, роботодавці, бізнесмени. Сучасні інтерактивні технології дозволяють суттєво переос-

мислити існуючі моделі навчання, спрощують пошук потрібної інформації, дозволяють моделювати об'єкти і закони оточуючого світу, ефективно взаємодіяти людям з різними стилями мислення і різним досвідом.

Поряд з традиційними закладами освіти дуже активно розвивається дистанційне та он-лайн навчання. Вони створюють реальну конкуренцію традиційним ВНЗ, пропонують зручний графік навчання, більше практики і реального досвіду, прикладні знання і навички, з допомогою яких молоді люди зможуть добре заробляти без тривалого навчання в університеті. Успішна творча самореалізація студентів у навчальному процесі сприятиме підсиленню пізнавальних інтересів, формуванню професійно-ціннісної мотивації та здатна якоюсь мірою подолати чи пом'якшити очевидні суперечності між застарілими вимогами вищої освіти та сучасними суспільними реаліями.

Проблема формування творчої активності студентів пов'язана з новими і високими вимогами до роботи викладача, його рівня наукової та педагогічної діяльності, ерудованості, самовіддачі та орієнтування в динамічних виробничих і соціальних умовах. Викладач не є засобом для доставки інформації чи функціональним доповненням до тестів. Сутність освіти – це взаємини вчителя і учня. Викладач створює мотиваційне та розвиваюче поле для взаємодії зі студентами, які можуть знайти необхідну інформацію самостійно, але потребують емоційної підтримки, спрямування та мотивування від наставника. Молодь треба вчити так, щоб вона цього не відчувала, а сама хотіла б отримати нові знання. Більшість людей знає тільки те, що хоче знати. Викладач має бути готовим до постійної самоосвіти та нових вимог часу, щороку вдосконалювати методи роботи та служити прикладом успішної, позитивної та творчої особистості. Викладачеві важливо завжди проявляти повагу до думки студентів, навіть коли він з нею не погоджується. Недопустимо в педагогічному спілкуванні демонструвати зверхність, категоричність оцінок, пихатість та осуд.

Висновки. Компетентнісний підхід доповнює традиційну для нашої системи освіти поняттєву тріаду "знання – уміння – навички", посилює практичну орієнтацію освіти, спрямовує на результативність підготовки фахівців, що забезпечує здатність випускника відповідати новим запитам ринку, бути конкурентоспроможним. Критерієм ефективності сучасної освіти виступають не лише знання випускників та їхні оцінки, а наступна самореалі-

зація в професії й успішна кар'єра.

Високий рівень життєвої і професійної компетентності студента сприяє досягненню особистого успіху, ефективній самореалізації в багатьох соціальних сферах, зростанню продуктивності в різних галузях економіки, що позитивно позначається на розвитку суспільства. Компетентність формується, насамперед, завдяки власним зусиллям людини, як наслідок саморозвитку, професійного та особистісного зростання, синтезу професійного та життєвого досвіду. Випускник ВНЗ має здобути достатні навички самостійної роботи, вміння планувати свій робочий час і займати активну позицію стосовно професійної діяльності.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні нових підходів до якості освіти, плануванні інновацій у системі освіти, удосконаленні змісту освіти та методів навчання в контексті реалі-

зації компетентнісного підходу у вищій школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Робинсон К. Образование против таланта / К. Робинсон. – М. : Манн, Иванов и Фербер, Эксмо, 2013. – 336 с.
2. Кусжанова А. Ж. Исторические типы образования / А. Ж. Кусжанова // Кредо. – № 6. – 1998. – Режим доступа : <http://credonew.ru/content/view/107/50/>.
3. Бех І. Д. Виховання особистості : підруч. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.
4. Побірченко Н. С. Компетентнісний підхід у вищій школі: теоретичний аспект / Н. С. Побірченко // Освіта та педагогічна наука. – 2012. – № 3. – С. 24–31.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : [бібліотека з освітньої політи-

ки] ; під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.

6. Онопрієнко О. В. Концептуальні засади компетентнісного підходу в сучасній освіті / О. В. Онопрієнко // Шлях освіти. – 2007. – 4 (46). – С. 32–38.

7. Зимняя И. А. Ключевые компетенции как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании : [авторская версия]. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.

8. Ницета В. А. Життєва компетентність особистості : [до питання створення функціональної моделі] / В. А. Ницета // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : [зб. наук. пр.] ; редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.. – Запоріжжя : [б. в.], 2008. – Вип. 51. – С. 257–264.

Стаття надійшла 5.12.2014 р.

УДК 378.147

Алла ХАРКІВСЬКА

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ДИСЦИПЛІН ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ МАЙБУТНІХ ПРОВІДНИКІВ МІЖНАРОДНОГО СПОЛУЧЕННЯ

У статті проаналізовано актуальність навчання професійних дисциплін іноземною мовою майбутніх провідників міжнародного сполучення. Визначено проблеми та об'єктивні причини, що впливають на якість їх мовної підготовки; специфіку професійної підготовки майбутніх фахівців не гуманітарного профілю в процесі вивчення предметів гуманітарного циклу, зокрема іноземних мов.

Ключові слова: технічний, галузь, фахівець, структурування, технічна література.

А. Харьковская. Организация обучения профессиональных дисциплин на иностранном языке будущих проводников международного сообщения. В статье проанализирована актуальность обучения профессиональных дисциплин на иностранном языке будущих проводников международного сообщения. Определены проблемы и объективные причины, влияющие на качество их

языковой подготовки; специфику профессиональной подготовки будущих специалистов гуманитарного профиля в процессе изучения предметов гуманитарного цикла, в частности иностранных языков.

Ключевые слова: железнодорожный транспорт, профессиональное общение, техническая литература, профессиональные дисциплины, конкурентоспособность.

A. Kharkivska. Organization of Professional Training Courses in a Foreign Language Future Leaders in International Traffic. The article analyzes the relevance of learning professional disciplines in a foreign language future leaders in international traffic. Defined and objective reasons that affect the quality of their language training; the specifics of professional training of future specialists in Humanities in the process of studying the Humanities, in particular foreign languages.

Keywords: railway transport, professional communication, technical

literature, professional discipline, competitiveness.

Мета: довести актуальність знання іноземної мови майбутніми провідниками міжнародного сполучення загалом та в аспекті специфіки їх фахової підготовки.

Постановка проблеми. У зв'язку з постійним підвищенням вимог до кваліфікації та професіоналізму фахівців на ринку праці в Національній доктрині розвитку освіти визначено, що головна увага професійної освіти має бути зосереджена на підготовці фахівців нового покоління – творчо мислячих, високоосвічених, здатних на наукових засадах виконувати свою діяльність. Це вимагає розроблення інноваційних підходів у даному напрямі з урахуванням вимог конкретних галузей господарства, зокрема, залізничного транспорту.

Залізничний транспорт як вагома складова економіки держави здійснює вплив на розвиток інших її сфер. Сьогодні в оцінці ділових якос-